
Eva MIHALINEC*

SVET STARIH STARŠEV: SOCIOLOŠKA ANALIZA STAROSTARŠEVANJA V SLOVENIJI**

Povzetek. V Sloveniji predstavljajo stari starši ključno podporno strukturo v okviru družinskega življenja, saj s svojo navzočnostjo in pomočjo pomembno pripomorejo k vsakodnevnomu delovanju družine in medgeneracijski stabilnosti. Članek predstavlja izsledke kvalitativne analize polstrukturiranih poglobljenih intervjujev s 25 starimi starši; gre za prvo raziskavo starostarševanja v Sloveniji. Odkriva konstrukcijo vloge starih staršev znotraj poznomodernih imperativov, kot so otrokocentričnost, aktivno staranje, novo očetovstvo in refleksivni individualizem, ter izpostavlja pomanjkljivosti ustreznih javnih politik. Raziskava izpostavlja določene kulturne specifičnosti, hkrati pa potrjuje izsledke tujih raziskav, da skupina starih staršev ni homogena, temveč se prakse starostarševanja raztezajo od tradicionalnih do poznomodernih vzorcev.

Ključni pojmi: stari starši, pozna modernost, spolna delitev dela, medgeneracijsko sodelovanje, modificirane družine.

UVOD

Družinsko življenje je v poznomodernih zahodnih družbah podvrženo širšim družbenim transformacijam (Giddens 2000), pri čemer izstopajo spremembe na trgu dela – predvsem rast zaposlenosti žensk in intenzifikacija delovnih razmer ter staranje prebivalstva (Rener v Rener et al. 2006). Kljub pojavu fenomena novega očetovstva, ki se kaže predvsem v bolj aktivnem vključevanju moških v družinsko delo, še posebej skrb za otroke, ostaja vključenost moških v gospodinjstva opravila nizka (Rener et al. 2011), spolna diskrepanca v družinskem delu pa se po nekaterih raziskavah s časom le še krepi (Hochschild 2001; Dempsey 1997; Dykstra 2010; Craig 2007).

Družina ostaja ena osrednjih vrednot v Sloveniji (Ule et al. 2000; Hlebec et al. 2012; Hvalič Touzerv 2009) ter pomembno stičišče medgeneracijskega

* Eva Mihalinec, mag. sociologije, doktorska študentka, e-pošta: eva.mihainec@gmail.com.

** Izvirni znanstveni članek.

DOI: 10.51936/tip.62.3.601

sodelovanja (Hlebec et al. 2012). Podpora starejših mlajši generaciji je ključna zaradi dvojne ali trojne obremenjenosti žensk (Hansen 2005), pri čemer skrbstveno delo pogosto ostaja znotraj ženskih mrež ali se prenaša v sfero plačanih storitev (Humer 2009). Neformalne družinske podpore zagotavljajo socialno in ekonomsko varnost (Brannen et al. 2004; Smith in Drew 2004; Jagodic 2024).

Materinstvo je družbeno oblikovano kot primarna starševska vloga, kar pogosto omejuje očetovo aktivno udeležbo pri skrbstvenem delu (Švab v Renner et al. 2006), hkrati tudi družbene norme še vedno pričakujejo od žensk, da dajo prednost potrebam družine (Ribbens McCarthy et al. 2000; May 2008; Smart in Neale 1999). Materinska vloga se pogosto dojema kot stabilizator družine (Vuori 2001). Protektivno otroštvo dodatno krepi imperativ intenzivnega starševstva (Švab v Renner et al. 2006; Narat in Boljka 2017; Rose 1999), medtem ko staranje prebivalstva vodi v vertikalizacijo družinskih struktur (Švab v Renner et al. 2006).

Neoliberalne politike so spodbudile familializacijo skrbi, s čimer se odgovornost za oskrbo starejših prenaša na družino, predvsem na ženske (Saraceno 2010; Bonvalet in Ogg 2007; Hoff in Tesch-Romer 2007). Vzporedno se razvija kulturni imperativ produktivnega staranja, ki stare starše umešča v aktivno družbeno vlogo in jim nalaga pričakovanja družbeno koristnega udejstvovanja (Chambers 2012; Gerdina 2022; van Dyk et al. 2013).

Podaljševanje življenjske dobe in nižja rodnost vplivata na krepitev vloge starih staršev (Harper 2005; Dykstra 2010; Bengtson et al. 1996). Pluralizacija družinskega življenja prinaša različne vzorce odnosov med starimi starši in vnuki (Cugmas 2020), pri čemer ima osrednjo vlogo vmesna generacija staršev (Chambers 2012). Najintenzivnejši so ti odnosi v otroštvu in zgodnji adolescenci (Cherlin in Furstenberg 1986; Brown 2003; Baranowski 1982; Carstensen 1992; Mills 1999), nanje pa vplivajo število vnukov, stiki z odraslim otrokom in geografska bližina (Geurts et al. 2011). Stari starši mlajše vnuke negujejo in vzgajajo, starejšim pa ponujajo predvsem čustveno oporo in mentorstvo (Dunifon in Bajracharya 2012).

Družinski sistem v Sloveniji torej zaznamujejo močne sorodniške mreže in povezanost treh generacij, čeprav te praviloma ne bivajo skupaj. Ta fenomen ustreza pojmu modificirane razširjene družine (Renner v Renner et al. 2006), ki je v slovenskem prostoru ostal raziskovalno zanemarjen, kljub svoji relevantnosti v kontekstu sodobnih družbenih sprememb in vloge starih staršev (Morgan 2011; Humer 2009).

Čeprav statistični podatki kažejo, da večina prebivalstva živi v dvogeneracijskih gospodinjstvih, empirične raziskave potrjujejo močne medgeneracijske povezave, zlasti v skrbstveni sferi, ki presegajo nuklearno družino (Ule in Kuhar 2003; Hojnik Zupanc 1994). Raziskovalna pozornost se pogosto usmerja na skrb srednje generacije za starejše, pri čemer je posebej obravnavan fenomen "sendvič generacije" – tistih, ki hkrati skrbijo za starejše in mlajše družinske člane (Agree et al. 2003; Dykstra in Komter 2006; Rosenthal et al. 1996; Humer 2009; Jagodic 2024), manj raziskovalne pozornosti pa je usmerjene v fenomen starostarševanja.

Tudi v tujini je na temo starostarševanja relativno malo raziskav, kar lahko pripišemo dejstvu, da starši največkrat niso tako intenzivno vključeni v družinsko življenje na ravni vsakdanjega življenja, predvsem pa ne tako intenzivno v skrbstvena razmerja, delno pa je to posledica dejstva, da je sociološko raziskovanje v veliki meri usmerjeno v dvogeneracijsko družinsko življenje. Namen raziskave je tako raziskati vlogo starih staršev v družinskem oz. medgeneracijskem kontekstu v Sloveniji. V tem smislu želim pokazati na raziskovalno spregledana družinska (predvsem skrbstvena) razmerja in vezi, ki segajo prek meja nuklearne družine, a (nuklearni oz. dvogeneracijski) družini dajejo pomembno podporo.

V članku bom sistematično analizirala vlogo starih staršev, za katero na podlagi medsebojne povezanosti družinskih članov in generacij (Hlebec et al. 2012; Rener v Rener et al. 2006) sklepam, da je ključni vir podpore mlajši generaciji (Albertini et al. 2007; Attias-Donfut et al. 2005) ter pomemben dejavnik oblikovanja medgeneracijskih odnosov z vnuki.

V nadaljevanju bom predstavila rezultate raziskave o tem, kakšni vzorci starostarševanja se pojavljajo v Sloveniji, kateri poznomoderni vplivi se kažejo pri tem in kakšna je spolna razlika. Raziskava prvič predstavlja starostarševanje skozi Morganov koncept družinskih praks v posebnih okoliščinah slovenskega kulturnega prostora. Omenjeni koncept omogoča analizo vsakdanjih interakcij in dejanj, skozi katere posamezniki udeležujejo družinsko življenje, in se osredinja na ponavljajoče se prakse, ki konstruirajo pomen družine in utrjujejo medosebne odnose (Morgan 2011). V tem članku se koncept uporabi za razumevanje, kako stari starši v Sloveniji skozi svoje vsakodnevne dejavnosti izvajajo prakse starostarševanja.

METODOLOGIJA

Raziskave sem se lotila s kvalitativno metodologijo – s polstrukturiranimi poglobljenimi intervjuji, s katerimi sem analizirala narativne zgodbe starih staršev predšolskih in šoloobveznih otrok 1. in 2. triade. Izbrana metoda omogoča poglobljen vpogled v izkušnje, vsakdanje življenje in izvajanje družinskih praks sodelujočih v raziskavi (Marvasti 2004; Kvale 1996). Vprašalnik je bil razdeljen v pet glavnih sklopov; poleg demografskih podatkov so se le-ti nanašali še na stike z vnuki, obremenjenost, vzgojo ter pričakovanja in realnost. Na ta način sem pridobila vpogled v vzorce starostarševanja, spolno diferenciacijo ter poznomoderne vplive na prakso starostarševanja.

Intervjujev je bilo 25, pridobljeni in zvočno posneti pa so bili med 7. 4. 2023 in 7. 6. 2023. Povprečna dolžina intervjuja je bila 62 minut, izvedeni pa so bili v živo (izjema je bil le 1 intervju, ki je bil izveden prek platforme webex). Vsi sodelujoči so podpisali informirano soglasje; zagotovljena jim je anonimnost, zato so imena spremenjena. Zvočni posnetki so bili transkribirani v dobesedni obliki.

Analiza podatkov je potekala ročno, brez uporabe za to namenjenih računalniških programov. Uporabljena je bila metoda odprtega induktivnega kodiranja (Neuman 2014). V prvi fazi analize so bile med pregledom podatkov

identificirane osrednje teme. V drugi fazi so bile posameznim delom besedila pripisane začetne kode, ki so bile v tretji fazi dopolnjene ali združene. V četrti fazi je bila oblikovana kodirna shema; vsaki kategoriji so bili dodani citati, ki najboljše ponazarjajo kategorijo.

Opis vzorca

V vzorcu je zajetih 13 žensk in 12 moških. Upokojenih je 20 starih staršev, 5 pa je bilo v času intervjuja še delovno aktivnih (vse so bile ženske). Največ, 14 intervjuvancev, je v času intervjuja živelo v večjem mestu, na podežlju pa 6. Iz manjšega kraja prihajajo 3 udeleženci raziskave, še 2 pa iz manjšega mesta. V isti hiši z vsaj enim vnukom živi 7 starih staršev, v neposredni bližini (1 km ali manj) svojih otrok in vnukov pa še 5 babic in dedkov. Starost vnukov je od 5 mesecev do 18 let; v intervjujih sem spraševala le o vnukih do 3. triade OŠ. Vseh vnukov je 92; največje število vnukov enega starega starša je 7, najmanjše pa 1.

ANALIZA

Na podlagi kodiranja intervjujev sem oblikovala šest glavnih tem, po katerih so v nadaljevanju predstavljeni rezultati in sicer: odnosi, stiki, vzgoja, spolne vloge, vzajemnost in materialni vidik ter osebna perspektiva starih staršev. Vse teme se med seboj močno prepletajo.

Odnosi

V vseh intervjujih je moč opaziti precej družbeno zaželenih odgovorov, saj večina intervjuvancev poroča o harmoničnih družinskih odnosih, odsotnosti konfliktov ter idealizirani podobi družinskega življenja. Izjeme so redke in izražene zadržano, pogosto šele proti koncu intervjujev. Za zmanjšanje vpliva družbeno zaželenih odgovorov sem zagotovila varno in zaupno okolje, gradila odnos z intervjuvanci in uporabila dodatna podvprašanja, ki so omogočila poglobljene in bolj osebne odgovore.

Odnosi med starimi starši in njihovimi otroki so pri moških pogosto opisani splošno (imamo dobre odnose), nekateri pa poudarjajo materialno plat skrbi za otroke (enaka finančna podpora, zagotavljanje izobrazbe). Babice se bolj osredotočajo na čustvene vidike, kot so odprtost, zaupanje in spoštovanje zasebnosti svojih otrok.

Odnosi s partnerji otrok so v večini predstavljeni kot harmonični, kar je presenetljivo, zlasti pri tistih, ki bivajo v skupnem gospodinjstvu. Vendar je mogoče v nekaterih odgovorih zaznati implicitno nezadovoljstvo, predvsem glede delitve dela.

Implicitna zahteva družbe po reprodukciji se izraža pri pritisku na potomce glede vnukov. Opaziti je mogoče izrazito spolno različnost, saj pritisk na svoje otroke največkrat izvajajo babice, predvsem tiste s podeželja. Jakob na vprašanje, ali je kdaj pritiskal na otroke glede vnukov, pravi:

Tisto niti ne, jaz ne kaj dosti. Žena pa, ženske stvari so bolj.
(Jakob, 71 let, 7. 6. 2023)

Na kvaliteto odnosa med vnuki in starimi starši relevantno vpliva tudi starost vnukov; v predšolskem obdobju in v času prve triade OŠ so vnuki veliko bolj navezani na stare starše. Z odraščanjem vnukov vez med njimi in starimi starši nekoliko popušča, delno zaradi obveznosti vnukov (razne obšolske dejavnosti), delno pa zaradi njihove vse večje usmerjenosti k drugim interesom in dejavnostim, pri čemer vse bolj pomembno vlogo v njihovem življenju prevzemajo stiki z vrstniki.

Stari starši imajo na splošno bolj sproščen odnos z vnuki, kot pa so ga imeli s svojimi otroki, ko so bili toliko stari, kot so zdaj vnuki. Za vnuke imajo več časa, niso odgovorni za vzgojo in se z njimi ukvarjajo bolj aktivno.

Drugače jih gledaš, a ne. Takrat, recimo, si vpet, takrat je bilo čisto nekaj drugega, takrat je bilo ... si ti in v službi in si razpet med službo, družino, med dejavnosti in vsem ostalim. Ker zdaj nisi. (Meta, 62 let, 22. 4. 2023)

Odnos starih staršev do vnukov se zrcali tudi v tem, kako se jim posvečajo. Tudi tu je moč opaziti razliko med spoloma: z vnuki, predvsem mlajšimi, se pretežno ukvarjajo babice, bodisi skrbstveno bodisi skozi igro. Z njimi se ukvarjajo tako celostno aktivno (igra, izleti ...) kot tudi delno aktivno, delno pasivno (ko zraven opravljajo še gospodinjstva dela, v katera pogosto vključijo tudi vnuke, predvsem mlajše), medtem ko se dedki posvečajo otrokom ali predvsem aktivno (z njimi se igrata) ali pa vse aktivnosti preprosto prepustijo ženam – babicam. Pogosto pravijo, da se z vnuki ukvarjajo, kadar ima žena druge obveznosti. Na vprašanje, kako se počuti ob tem, da se žena in vnukinja igrata v sobi, njemu pa prepovesta vstop, Iztok odgovarja:

Zelo fajn. Ker me pustijo pri miru. (Iztok, 67 let, 21. 4. 2023)

Stiki

Kot omenjeno, na pogostost stikov vnukov in starih staršev med drugim vplivajo geografska oddaljenost, odnosi med starimi starši in starši vnukov ter starost vnukov. Vsi intervjuvanci so povedali, da imajo pogoste stike z vnuki, kar pomeni vsaj enkrat na teden ali več – če se ne vidijo osebno, vzdržujejo stike prek telefona ali katere izmed aplikacij. Večina starih staršev ne bi ničesar spreminjala glede stikov z vnuki, saj jim ustreza trenutna ureditev; stari starši, ki vidijo vnuke manj pogosto, pa so izrazili željo po bolj intenzivnih stikih. Vzrok je navadno prostorska razdalja ali pa ohladitev odnosov s starši vnukov, kar pogosto omejuje priložnosti za druženje in vzdrževanje tesnejše povezanosti z vnuki.

Starost vnukov je tudi razlog, zakaj imajo s katerim od vnukov več stikov kot

z drugim. Zgoraj je omenjeno, da se z odraščanjem vnukov intenzivnost stikov manjša, kar drži za večino intervjuvancev. Razloge lahko pripišemo dejavnostim, s katerimi se ukvarjajo vnuki poleg šole ter odraščanju vnukov, s katerim narašča želja po druženju z vrstniki, upada pa želja po druženju s starimi starši.

Ta mala je tako zaposlena, da v bistvu ne pride kaj dosti več k nam.
(Ana, 74 let, 20. 4. 2023)

Izjema so le majhni dojenčki, s katerimi včasih nimajo pogostih stikov, saj se bojijo, da bi jim prinesli kakšno bolezen – posebno tisti, ki so zaposleni v šolstvu. Večinoma pa se predvsem babice trudijo, da dojenčke vidijo čim večkrat.

Pri nekaterih pa opažam ravno obratno: s starejšimi vnuki (12 let in več) se več ukvarjajo kot z drugimi, mlajšimi, kar predvsem velja za dedke. Ti namreč druženje s predšolskimi vnuki prepuščajo ženam, saj menijo, da sta nega in varstvo predvsem ženski domeni, s starejšimi vnuki pa imajo več skupnega – navadno je to šport ali pogovori.

Največ stikov s starimi starši imajo vrtčevski otroci – pogosto so namreč v varstvu pri njih namesto v vrtcu, ali pa jih hodijo iskat v vrtec (ali zjutraj peljejo tja). Drugi razlog tiči v tem, da otroci pri tej starosti ne morejo biti sami, zato pogosto vskočijo stari starši.

Pobudniki za stike so najpogosteje babice (ne pa izključno), sicer pa vsi intervjuvanci navajajo, da jih po telefonu pokličejo tudi vnuki, če so seveda dovolj stari, pa tudi starši vnukov – vedno hči ali sin, ne pa tudi partnerji njihovih otrok.

Drugače je žena bolj aktivna. Žena je bolj vezana, bi rekel, tako po žensko, pa zelo čustveno, pa tako. (Aleks, 66 let, 4. 5. 2023)

V veliki večini primerov se dedki in babice prilagajajo staršem vnukov in vnukom samim; poleg obilice obveznosti, ki jih ima mlajša generacija, nočejo biti vsiljivi.

Vikendi so pogosto rezervirani za druženje vseh treh generacij – vnukov, staršev in starih staršev. Pogosto vse tri generacije hodijo skupaj na izlete; tudi rojstni dnevi in prazniki so čas druženja. V večini primerov hrano za druženja pripravljajo babice – če že imajo pomoč, je to navadno sorodnica ženskega spola.

Varstvo je najpomembnejša sestavina stikov med vnuki in starimi starši, saj starši za mlajše otroke pogosto potrebujejo varstvo, stari starši pa vskočijo in pomagajo. Najpogosteje vnuke vozijo v vrtec ali iz njega, po vrtcu ali šoli pa jih pogosto čuvajo, dokler se starši ne vrnejo iz službe.

Predvsem babice se zavedajo, da so starši obremenjeni s službo in otroki, zato kot najpogostejši razlog za varstvo navajajo počitek staršev, da imajo čas zase, da v miru nakupijo v trgovini in podobno. Pogosto pravijo, da k sebi povabijo vnuke, ker se mora mamica spočiti (ne pa tudi očka), kar zopet kaže, da je ženska (mati) preobremenjena z domačimi deli.

Popoldan pa, ja, da se malo razbremenim, rečeva, naj prineseta dol, bova midva poskrbela, da se mami malo spočije. (Iva, 56 let, 16. 4. 2023)

Večina starih staršev odpove svoje načrte, če jih nenapovedano prosijo za varstvo. Da nikoli ne rečejo ne, je odgovorila večina tako dedkov kot babic, prav tako večina ne bi raje počela kaj drugega, če so že privolili v varstvo. Kot izjemo navedejo le bolezen ali obisk zdravnika.

Za razliko od dedkov je nekaj babic priznalo, da bi včasih namesto ukvarjanja z vnuki raje počele kaj drugega. Da dedki nimajo nič proti varstvu, je moč med drugim pripisati tudi dejstvu, da se otrokom v večini posvečajo njihove žene oz. partnerke, predvsem skrbstveno, medtem ko se oni z vnuki pretežno igrajo ali pa opravljajo svoje delo.

Vnuki pogosto preživljajo počitnice s starimi starši, predvsem tisti mlajši, saj starši nimajo dovolj dopusta. Dedki in babice jih večkrat peljejo na morje ali v toplice, mnogokrat se jim pridružijo tudi starši vnukov. Neredko stari starši prilagajajo svoj dopust potrebi po varstvu vnukov.

Ja, seveda sva pač... midva sva bila lepo dopoldan doma, ker sva bila že v penziji. Prej smo pa tudi tako gledali, da sva z ženo različno jemala dopust, vsaj en del, za tisto, ko sva šla na morje. Da sva pač poskrbela za tisto... saj nekaj dopusta sta imela tudi onadva, nikoli ni bil problem. (Davor, 68 let, 26. 4. 2023)

Poleg počitnic dedki in babice vozijo vnuke tudi na izlete, včasih sami, včasih pa s skupaj s starši. Predvsem babice jih vozijo v muzeje, kino, živalski vrt, Postojnsko jamo, na tortico ali kosilo ter k maši. Dedki občasno peljejo vnuke na obisk kakšne predstave, v živalski vrt ali kino, je pa to navadno skupaj z babico. Da jih peljejo sami, je bolj izjema kot pravilo.

Ker imajo stari starši pogosto več vnukov, se morajo prilagoditi situaciji. Predvsem babice, ki živijo same, največkrat povedo, da ne zmorejo čuvati vseh vnukov hkrati, saj je to za njih preveč.

Ja, in je bilo kar dosti naporno. Tudi cel teden je zelo naporen, če jih imaš vse. To je pa... ker sem sama, ne. Mož je umrl, tako da ... in je to... sem rekla, da prvič, zadnjič in nikoli več. Preveč je to. Ne moreš, mislim, to se ne izide. Ker imajo tudi druge potrebe, moraš vse enako zaposliti. (Maja, 71 let, 16. 4. 2023)

Kot omenjeno, imajo predvsem šolski vnuki obilico zunajšolskih dejavnosti, na katere jih vozijo pretežno starši, nemalokrat pa zaradi njihove zaposlenosti vskočijo dedki in babice. V skladu s skrbstveno vlogo jih tja največkrat vozijo babice, razen v primeru, ko jih peljeta oba skupaj, takrat največkrat vozi dedek.

Kaj počnejo stari starši z vnuki, kadar so pri njih v varstvu ali na obisku? Najpogosteje se z njimi igrajo; izbiro igre navadno prilagodijo vnukom, pa tudi spolu vnuka, o čemer bo več govora v poglavju o spolnih vlogah.

Stari starši s podeželja pogosto otroke vključijo v delo na kmetiji (babice) ali pa se z njimi ne ukvarjajo preveč (dedki), izjemoma jih vzamejo s seboj v hlev ali delavnico.

Uspeh v šoli je pomembna vrednota tudi intervjuvancem, zato vnukom nemalokrat pomagajo pri delu s šolo, o čemer so največkrat govorile babice. Dedki so z vnukovim šolanjem bolj povezani tako, da ga vozijo v šolo ali iz nje, ali pa mu svetujejo, kako se učiti. Drugače pa omenjajo šolo v zvezi z uspehom vnukov ali ob prigodah z učitelji, pa tudi z vrstniškimi nasilneži.

Starost starih staršev lahko prinaša omejitve pri igri z vnuki. Mnogo intervjuvancev se sooča z zdravstvenimi težavami, največkrat zaradi starosti, ali pa so imeli pred kratkim kakšno operacijo, kar pomeni, da vnuke težje nosijo naokrog, jih ne morejo previjati ali pa potrebujejo več počitka, kadar so vnuki dalj časa pri njih. Kljub vsem omejitvam, predvsem zdravstvenim, pa se prav vsi stari starši trudijo po najboljših močeh, včasih gredo tudi prek sebe.

Vzgoja

Najpogostejši stavek, vezan na vzgojo, je, da so starši za vzgajanje, naloga starih staršev pa je razvajanje. V skladu z zgoraj zapisanim stari starši večinoma vnukov ne kregajo ali pa niso strogi. Vnukom postavlja meje več babic kot dedkov, kar lahko zopet povežemo s tradicionalno spolno delitvijo vlog, kjer odgovornost za skrb in vzgojo pripada ženski.

Starši redkokdaj postavijo kakšna pravila starim staršem, ko so vnuki pri njih v varstvu. Največkrat babicam in dedkom naročijo, naj omejijo količino sladkarij, pa da naj otroci ne bodo preveč pred ekrani (televizija, računalnik ...). Kljub temu predvsem babice vnuku dajo kakšno sladkarijo na skrivaj, čeprav tudi dedki niso izjema.

[...] Mogoče, da sem jaz kdaj za kakšno sladkarijo, da sem jima dal, ta starejšima dvema. Naskrivaj, ja. (Aleks, 66 let, 4. 5. 2023)

Da bi zaradi neupoštevanja navodil staršev ali vzgoje nasploh kdaj prišlo do nesoglasij, stari starši ne poročajo. Velika večina trdi, da se nikdar ne sporečejo ali pa je to zelo redko oz. izjemoma. Na drugi strani se tudi stari starši ne vtikajo v vzgojo vnukov s strani njihovih staršev, čeprav včasih menijo, da bi starši lahko ravnali drugače.

Na vprašanje, ali obstaja razlika v odnosu do vnukov in lastnih otrok, ko so bili ti stari tako kot vnuki zdaj, nekaj starih staršev pravi, da ni razlike, da so do obeh generacij enako strogi. Večina pa opaža, da je odnos do vnukov bolj sproščen, saj niso odgovorni za vzgojo, imajo več časa, obremenitev pa je manj. Kot mladi starši so namreč imeli precej obveznosti, za otroke so skrbeli poleg službe,

nekateri so gradili hišo in skrbeli za svoje ostarele starše; slednje predvsem velja za babice, ki so skrbele tudi za moževe starše. Dedki kot dodatno obremenitev v tistem času omenjajo predvsem službo.

Tudi današnja vzgoja na splošno se po mnenju intervjuvancev močno razlikuje od vzgoje včasih, predvsem v obdobju njihovega odrasčanja, pa tudi odrasčanja njihovih otrok. Največkrat so omenili, da je bilo nekoč prisotno fizično kaznovanje, prav vsi pa so poudarili, da svojih otrok niso nikdar topli (kar sovpada z družbeno zaželenimi odgovori ali predvsem z vrednoto nenasilja, ki je družbeno veljavna).

Intervjuvanci menijo, da so bili včasih starši strožji, otroci pa bolj samostojni, saj zanje starši niso imeli časa, ker so imeli več obveznosti kot danes – igrali so se torej sami. Posledično so otroci znali več stvari narediti sami, imeli so več spoštovanja do soljudi, starši oz. odrasli pa so imeli več avtoritete. Vzgojne prakse so bile oblikovane drugače, saj so v preteklosti prevladovala drugačna smernice.

Razlika je v tem, kar sem bila jaz presenečena, recimo, da se sedaj otroke pusti ta svoj razvoj, nekako... Mi smo otroke naše učili hoditi – pridi, pridi, korak po korak. Zdaj pa snaha vedno: "Ne, ne, ne, on bo sam, ko bo sam shodil." In tudi vidim za te plenice, ista fora. Kar nekaj, da pride samo od sebe, da dozori. (Deja, 64 let, 22. 4. 2023)

Današnja vzgojo dedki in babice pogosto zaznavajo kot permissivno, vendar ta ocena velja za druge otroke, ne pa za njihove vnuke. Permissivno vzgojo dojemajo kot problem, predvsem v šoli. Zlasti dedki naštejejo več konkretnih primerov, ko so njihovi otroci ali vnuki imeli težave z nasilneži v šolskem okolju. Spolna delitev vlog se ponovno izraža v tem, da dedki, skladno s tradicionalno moškostjo, pogosto prevzemajo vlogo zaščitnikov.

Stari starši opažajo, da so danes otroci v središču pozornosti; preveč se jim dovoli, starši pa jih zagovarjajo, tudi če nimajo prav in so bolj popustljivi. Otroci posledično manj ubogajo in so bolj razvajeni. Na drugi strani so starši manj časa z otroki, predvsem zaradi službe, ki traja vse dlje, poleg tega pa imajo otroci precej več dejavnosti, kar zahteva prevoz. Ker je manj časa, se otroci manj družijo med seboj, predvsem pa manj časa preživljajo zunaj.

Ja, na splošno se mi zdi, da vse skupaj gre v napačno smer. Preveč permissivnosti ne sme biti. Palica je v raju zrasla – ne mislim zdaj dobesedno, da bi zdaj otroke topli, ampak čisto vse, kar otroku pihne v glavo, da je že okej, s tem se jaz ne strinjam. Hvala-bogu, da imamo takšne vnuke, da jim take stvari ... ne vem ... ene čudne ideje ne šibajo po glavi. (Zdravko, 71 let, 25. 4. 2023)

Koncept "otrok kot projekt" se odraža v povečanih pričakovanjih do otrok, intenzivnejšem ukvarjanju z njihovo vzgojo in razvojem ter v poudarku na

zgodnjem obvladovanju tehnologije, kar dedki in babice razumejo kot skupni imenovalec današnje vzgoje (v primerjavi z vzgojnimi praksami v času njihovega otroštva, ki so bile po njihovem mnenju uspešnejše).

Spolne vloge

Razlike med moškimi in ženskami se izražajo na vseh področjih stikov in delovanja.

Nega majhnih otrok je eden izmed najbolj tipičnih primerov spolne delitve dela. Večina dedkov je povedala, da se nikoli ni ukvarjala s tem, medtem ko babice prevzemajo skrb za hranjenje, previjanje in ostale dejavnosti, povezane z nego dojenčkov in malčkov.

Dedki tudi precej več govorijo o svoji karieri kot ženske, izrazita je tudi delitev dela na domačo in javno sfero. V slednji so dedki precej bolj aktivni – tudi po upokojitvi omenjajo svoje dosežke v službi oz. na področju izobrazbe, babice pa se bolj osredotočajo na skrbstveno delo in gospodinjska opravila. Omenjena spolna diferenciacija se kaže ne glede na izobrazbo ali kraj bivanja.

Moški intervjuvanci so torej več govorili o sebi, svoji karieri in dosežkih, veliko manj pa o vnukih. Nasprotno pa so babice izkazovale poglobljeno poznavanje vsakodnevnih navad, značilnosti in potreb svojih vnukov, saj večino svojega časa namenjajo prav njim.

Spolne vloge so najbolj razvidne v delitvi domačega dela. Babice opravljajo gospodinjska dela, opravljajo skrbstveno delo za vnuke in ostarele starše (svoje in partnerjeve), poleg tega pa še hodijo v službo (ali so hodile v preteklosti) in se ukvarjajo s hobiji. Dedki so že upokojeni in se posvečajo svojim dejavnostim; ko so v stiku z vnuki, se z njimi ukvarjajo aktivno (se igrajo) ali pa se jim ne posvečajo kaj dosti.

Primer delitve dela med spoloma je tudi pomoč mladi družini, ki ni v obliki materialnih dobrin. Med intervjuvanci so izključno ženske kuhale kosila med družinji konec tedna (ali pa za družino svojih otrok), opravljale pa so tudi druga gospodinjska dela za mlade, npr. pranje perila ali likanje. Za razliko od dedkov se precej bolj obremenjujejo z neredom, ki ga opazijo pri mlajši družini. Odgovornost zanj pripišejo materi svojih vnukov skladno z dojetjem, da so gospodinjska opravila predvsem ženska domena.

No, zdaj če je, ko sem otroke čuvala, sem tudi, ko je snaha delala popoldan, pa ko je sin prišel po otroke, je tu jedel. Sem rekla, naj je tu, da se ne bo una tam doma matrala, ker je morala na šiht. Dobro, saj je skuhalo tudi kaj, ampak ... Pri mlajšem sinu pa tudi, kadar sem imela najmlajšega in sem ga čuvala, pa je sin bil popoldan, pa da je vnuka pripeljal in sva ga midva imela, pa je snaha prišla ob petih popoldan domov, pa sem rekla, boš tu jedel, saj je vseeno, ali za dva skuham ali za tri. (Kaja, 65 let, 16. 4. 2023)

Zanimivo je, da so s tako delitvijo dela zadovoljni tako dedki kot tudi babice. Nekatere ženske intervjuvanke celo omenjajo, da oba partnerja sodelujeta pri gospodinjskih opravilih, vendar hkrati poudarjajo, da moške pri tem "pomagajo", kar implicitno nakazuje, da je gospodinjenje še vedno družbeno dojeto kot primarno žensko delo, medtem ko moški prispevek ostaja v okviru podporne vloge.

Babice pogosto opravičujejo dedke in jim pripisujejo večjo vlogo v odnosu do vnuka, kot jo dejansko imajo, npr. poudarjajo, kako lepo se dedki igrajo z vnuki, čeprav je to redkejši pojav.

Spolna razlika se kaže tudi pri vrednotah intervjuvancev – vrednote babic so osredotočene na družinsko življenje, vključujoč skrb za vnuke, pomen poroke, vzgojo, izobrazbo ter medosebne odnose. V nasprotju s tem vrednote dedkov poudarjajo pomen športa, ohranjanja družinske tradicije, prenosa priimka ter tradicionalne strukture družine.

V skladu s konceptom novega očetovstva je razlika med spoloma nekoliko zmanjšana pri aktivnem posvečanju otrokom. Tako babice kot dedki se z vnuki igrajo, jih vozijo na izlete, v kino in na zunajšolske dejavnosti.

Tako dedki kot babice izražajo specifične poglede na norme, povezane s spolom, ter na značilnosti, ki naj bi veljale za moške in ženske. Ženske so pogosto opisane kot čustvene in bolj empatične, pri čemer intervjuvanci omenjajo, da so deklice kognitivno bolj napredne in kompleksne v vedenju, pogosto "komplicirajo" ter se hitreje razvijajo v primerjavi z dečki. Ženske se tradicionalno povezuje z negovalnimi vlogami, kjer se poudarja, da crkljajo otroke, da je odnos med materjo in otrokom ključen ter da matere nosijo veliko breme v gospodinjstvu in pri vzgoji otrok. Gospodinjska dela in skrb za družino so pogosto opredeljeni kot primarno ženske dolžnosti, četudi so ženske obenem aktivne na trgu dela.

Moški so na drugi strani opisani kot bolj avtoritativni in strogi, pogosto prevzemajo vloge "komandiranja" in odločanja, še posebej na področju financ. Pri interakcijah z otroki je opaziti razlike: moški si pogosteje želijo sina in se težje vključujejo v negovalne naloge, kot je previjanje, pri čemer raje kupijo ali zgradijo nekaj konkretnega, namesto da bi se igrali. Dečki so opisani kot manj "komplicirani" in preprostejši za vzgajanje, medtem ko so deklice pogosto prikazane kot očetove ljubljenske, pri katerih se izraža več čustvene navezanosti. Moški se pogosto osredotočajo na delo z rokami in tehnične vidike, kar odraža njihovo instrumentalno usmerjenost v družinskem okolju.

Ker to so fantje, imajo polno energije in v bistvu niso nikoli pri miru. Ko zagledaš kakšno punčko, ki je ... to je dan in noč razlika, ne. Kakšna punčka rada riše, pri miru je, teli so pa skoz aktivni. (Deja, 64 let, 22. 4. 2023)

Tudi prakse obdarovanja ponujajo vpogled v spolno različne vloge, saj ženske navadno prevzemajo odgovornost za izbiro in nakup daril, medtem ko moški pogosteje zagotavljajo finančni prispevek (namesto da kupijo darilo, raje dajo denar). Ta razlika je lahko pojasnjena z dvema dejstvoma: prvič, ženske so pogosto

bolj čustveno povezane z vnuki, kar jim omogoča lažjo izbiro darila, ki bo obdarovancu všeč; drugič, nakupovanje je pogosto razumljeno kot del domačega dela, ki je družbeno razumljeno kot domena žensk. Dedki so pogosto ustvarjali vtis, da imajo popoln nadzor nad družinskimi financami, kar odraža tradicionalno vlogo moškega kot glavnega skrbnika za materialno preskrbo in finančno avtoriteto v družini.

Vzajemnost in materialni vidik

Tako dedki kot babice vnukom pogosto kupujejo malenkosti, kot so npr. sladkarije. Za praznike in rojstne dneve pa podarjajo večje stvari, največkrat v dogovoru s starši vnukov, ali pa dajo denar. Medtem ko ženske običajno prevzemajo odgovornost za izbiro in nakup daril, moški pogosteje prispevajo v obliki denarja.

Moški nekoliko pogosteje kot ženske občasno obiščejo trgovino in otrokom kupijo darilca, kot so sladkarije, čeprav tudi babice pogosto kupujejo podobne malenkosti. Tudi dedki večkrat omenijo, da za darila dajo denar staršem vnukov, poleg tega pa tudi vnukom občasno dajo manjši znesek.

On kupuje, če gre v trgovino za hrano, prinese kakšno čokolado. Glede daril pa to, pa večinoma jaz skrbim. (Sara, 60 let, 18. 5. 2023)

Stari starši mnogokrat finančno sodelujejo pri nakupu stvari za vnuke tudi izven tradicionalnih priložnosti za obdarovanje, kot so prazniki in rojstni dnevi (npr. nakup kolesa, igral, glasbila ...), neredko pa prispevajo ali pa v celoti plačujejo za dejavnosti svojih vnukov, večjim vnukom pa pogosto dajejo tudi žepnino, kar bolj velja za dedke kot za babice. To zopet nakazuje, da so finance domena moških.

Babice na drugi strani bolj od dedkov razmišljajo, da bi kakšen kos svojega premoženja prepustile vnukom, ko bodo starejši; navadno gre za kak kos nakita ali pa doto, ki ne bo v obliki denarja.

Finančna plat je pomemben aspekt pomoči starih staršev družini svojih otrok. Večina intervjuvancev je svojim otrokom pomagala finančno pri gradnji hiše ali nakupu stanovanja ali pa so prepustili stanovanje mlajši generaciji. Nekateri še danes mladim finančno pomagajo pri večjih nakupih ali pa nabavijo hrano tudi zanje.

Finančno. Kdaj pa naj pomagam. Letos sem o tem razmišljal, moja bivša tašča je imela eno grdo navado reči, naj se človek raztegne toliko, kolikor ima odejo veliko. Jaz drugače mislim. V tej, današnji situaciji, kdaj lahko ena mlada družina ima neko nepremičnino, v kateri živi, če ne pomagajo starši. (Jure, 73 let, 3. 5. 2023)

Starejša generacija pa ne pomaga mlajši le materialno, temveč tudi s praktično podporo, kot so varstvo otrok (svojih vnukov), skrbi za domače živali med odsotnostjo mlajše družine in pridelavi vrtnin. Babice navadno še kaj skuhamo za celotno družino, tudi za več dni, in jim kuhano dostavijo ter opravljajo gospodinjska dela. Dedki namesto gospodinjstva raje opravijo dela, ki veljajo kot moška: obrezujejo drevje in pomagajo z delom v delavnici.

Vzajemnost v medgeneracijski pomoči je torej izrazito asimetrična, saj stari starši v veliki meri zagotavljajo podporo družini svojih otrok, medtem ko je povratna pomoč s strani mlajše generacije redkejša in se pojavlja le izjemoma, saj za to ni potrebe, stari starši pa mladih ne želijo obremenjevati. Svojim staršem največkrat pomagajo hčerke z občasnimi gospodinjskimi opravili, tako sinovi kot hčerke pa jih občasno povabijo na kosilo.

Nemalokrat stari starši prevzamejo varstvo, ko otroci zbolijo, da staršem ni treba jemati dopusta za nego. Večinoma skrb za bolne vnuke prevzamejo babice, da gredo lahko njihove matere v službo, niso pa omenjeni očetje; dedki pa se temu ne posvečajo.

Osebna perspektiva starih staršev

Na pomembno vlogo starih staršev v sodobni družbi kaže več dejavnikov, ki so jih izpostavile predvsem ženske intervjuvanke. Poudarile so, da je ena ključnih nalog starih staršev pomoč zaposlenim staršem pri skrbi za otroke. Prav tako so izrazile obžalovanje, da daljšanje delovne dobe zmanjšuje možnost neposrednega stika otrok z babicami (ne pa tudi z dedki, kar zopet nakazuje na to, da je skrbstvena vloga primarno povezana z ženskami). Pomembnost vloge starih staršev pa se odraža tudi v bivalnih vzorcih, saj večina družin otrok intervjuvancev živi bodisi v isti hiši z dedki in babicami bodisi v njihovi neposredni bližini, kar omogoča pogostejši stik in podporo. Če te podpore ni, se družina brez pomoči starih staršev pogosto dojema kot prikrajšana. Kot pravi Meta o hčeri:

Najbolj se mi smili ta druga, ki nima nikogar. In tudi dostikrat pravi, vi sploh ne veste, jaz sem sama. Nobeden ni nobenemu kriv za življenje, kakršnega ima. In pač sta si izvolila, da bosta tam gor in sta pač prepuščena sebi. (Meta, 62 let, 22. 4. 2023)

Omenjena hči sicer živi z možem in otroki.

Medgeneracijska podpora, ki jo zagotavljajo stari starši, se pogosto dojema kot pomembna odgovornost, ki jo mnogi razumejo tudi kot dolžnost. Intervjuvanci, zlasti ženske, so v nekaterih primerih izrazili željo, da bi bili v boljši fizični kondiciji, da bi lahko učinkoviteje pomagali družini svojih otrok. Poleg tega so nekateri izpostavili občutek slabe vesti, kadar zaradi finančnih omejitev niso mogli vnukom priskrbeti materialnih dobrin, ki bi jih želeli podariti.

Požrtvovalnost do svojih vnukov, pa tudi do družin svojih otrok, se kaže tako pri dedkih kot pri babicah. Pripravljeni so se odreči številnim stvarem v korist svojih vnukov, pri čemer mnogi celo prilagodijo svoj vsakdanji življenjski ritem in prioritete potrebam mlajše generacije.

Kljub vsemu stari starši poročajo, da imajo časa zase dovolj. Tako dedki kot babice trdijo, da si ga vzamejo, le redko so poročali, da se včasih počutijo preobremenjene, predvsem zaradi dela na kmetiji ipd., nikdar pa zaradi vnukov.

Zelo velika večina intervjuvancev (16) ima zelo razvito socialno mrežo in pestro družabno življenje, ne glede na to, ali so upokojeni ali še delovno aktivni. Kadar niso z vnuki, se največkrat družijo s prijatelji, ki pri nekaterih segajo od časa šolanja pa vse do danes.

Oh, to imam pa kolegic... Dol imamo vrt, imamo hišo, kjer sem bila rojena, in imam noter najemnike, s katerimi skupaj delamo vrt. Pa imam sosede, pa imam kolegico na Igu, pa svakinjo, pa na plesne vaje hodim. Prej sem hodila še k telovadbi. Tako da poskrbim zase, da poskusim biti aktivna.

(Ines, 63 let, 16. 4. 2023)

V skladu z imperativom aktivnega staranja se tako dedki kot babice pogosto rekreirajo in ukvarjajo s športom, v družbi ali sami. Šport je tudi eden pogostih razlogov za druženje, pa tudi sprehodi ali izleti v naravo.

Nekateri intervjuvanci so zelo aktivni v krajevni skupnosti in sodelujejo na raznih prireditvah, imajo funkcije v vaških organih ter so aktivni v različnih društvih. Zelo radi se tudi ukvarjajo z delom na vrtu, o čemer je poročala večina intervjuvancev. Babice pogosto tudi šivajo in se ukvarjajo z ročnimi deli, pospravljajo, berejo, skrbijo za psa, rešujejo križanke, gledajo tv in počivajo ter pomagajo sosedom. Dedki igrajo šah ali kartajo, pogosto pa tudi berejo literaturo iz svoje stroke, hodijo v kino ali gledališče ter uživajo v delu z rokami. Velika večina je povedala, da imajo maksimalno zapolnjen dan ter da jim nikdar ni dolgčas.

Pet babic je še delovno aktivnih (vse so izrazile zadovoljstvo z zaposlitvijo in si ne želijo upokojitve), medtem ko so ostali intervjuvanci upokojeni. Med slednjimi nihče ne pogreša službe in so zelo veseli, da so v pokoju.

Razočaran sem. Ker sem samo osem let v penziji. Takole bom rekel, nisem dovolj pesnika, da bi opisal, kako mi je lepo! (Zdravko, 71 let, 25. 4. 2023)

DISKUSIJA IN SKLEP

Empirični podatki kažejo, da stari starši predstavljajo ključno podporno enoto nuklearni družini, saj s svojo prisotnostjo in pomočjo pomembno prispevajo k njenemu vsakodnevnemu delovanju in medgeneracijski stabilnosti v razširjeni družini. V kontekstu pozne modernosti se vzpostavljajo družbeni imperativi otrokocentričnosti, novega očetovstva, aktivnega staranja in refleksivnega

individualizma, ki prispevajo k redefiniciji vloge starih staršev ter nanjo ustvarjajo dodatne pritiske v smislu povečane pričakovane vključenosti v vzgojo vnukov in lastno samouresničevanje v starosti (Narat in Boljka 2017, Švab v Renner et al. 2006, Gerdina 2022).

Spolna razlika predstavlja močan vidik starostarševanja, saj je prisotna v skoraj vseh njegovih dimenzijah – od delitve dela med partnerjema, načinov ukvarjanja z vnuki in zagotavljanja varstva do vrednot in preferenc glede spola potomcev. Odraža se tudi v normativnih pričakovanjih in konstrukcijah vlog, ki jih posamezniki pripisujejo moškim in ženskam, pri čemer so ta pričakovanja močno pogojena s širšimi družbenimi, kulturnimi in institucionalnimi določilnicami, kar sovпада s tujimi raziskavami (Hochschild 2001; Dempsey 1997; Dykstra 2010; Craig 2007).

Raziskava potrjuje izsledke tujih raziskav (npr. Chambers 2009), da skupina starih staršev ni homogena, temveč se prakse starostarševanja raztezajo od tradicionalnih do poznomodernih vzorcev. Tradicionalne prakse poudarjajo intenzivno vključenost starih staršev v družinsko življenje, kjer ti zagotavljajo obsežno podporo tako na čustveni kot materialni ravni. To se kaže v njihovi močni navezanosti na vnuke ter pripravljenosti, da svoj prosti čas prilagodijo potrebam mlajših generacij, prisotna pa je spolno nesimetrična delitev dela. Poznomoderne oblike aktivnega starostarševanja vključujejo usklajevanje skrbstvene vloge s širokim spektrom lastnih interesov, ki odražajo podaljšano obdobje aktivnega življenja, zahteve trga dela ter pospešen življenjski ritem v skladu s konceptom produktivnega staranja (Chambers 2012; Gerdina 2022; van Dyk et al. 2013). Hkrati se pojavljajo tudi skrajne oblike starostarševanja, kjer je vloga starih staršev minimalna in prilagojena načelom refleksivnega individualizma, osredotočenega na samouresničevanje skozi hobije, potovanja, prosti čas ter podaljšano delovno aktivnost. Skozi analizo se je pokazalo, da je takšna praksa v Sloveniji razmeroma redko prisotna, in še to le pri dedkih.

Starostarševanje kot oblika neformalne družbene podpore ima ključno vlogo pri stabilnosti mladih družin in omogoča medgeneracijsko povezanost (Brannen et al. 2004; Smith in Drew 2004; Jagodic 2024). Vendar pa obstoječe javne politike še vedno premalo prepoznavajo in podpirajo ta prispevek. Večje ravnovesje med delom, družinskim življenjem in starostno varnostjo bi lahko dosegli s prilagoditvijo ustreznih javnih politik, npr.:

- Prilagodljiv delovni čas za starše in stare starše bi omogočal, da starši lažje usklajujejo svoje delovne obveznosti z družinskim življenjem, obenem pa bi lahko stari starši v večji meri prevzeli skrb za vnuke, ne da bi to ogrozilo njihovo finančno in socialno varnost. Možne rešitve so spodbujanje podjetij k uvedbi krajšega delovnega časa ali fleksibilnih urnikov za zaposlene z vnuki, uvedba posebnih dopustov za stare starše, ki redno skrbijo za vnuke, in razvoj alternativnih oblik zaposlitve, kot so delna upokojeitev ali fazno upokojevanje, ki omogoča postopno prehajanje iz delovnega razmerja.

- Stanovanjska politika in zmanjšanje finančne obremenitve starih staršev: stari starši se pogosto znajdejo v vlogi finančnih podpornikov mladih družin, saj pomagajo pri stroških stanovanj, šolanja in drugih potreb. Povečanje dostopnosti in obsega subvencij za mlade družine pri najemu ali nakupu stanovanja bi zmanjšalo obremenitev starih staršev in jim omogočilo lastno finančno stabilnost v starosti, prav tako tudi razvoj medgeneracijskih stanovanjskih politik, ki omogočajo skupno ali prilagojeno bivanje več generacij, ter spodbujanje stanovanjskih kooperativ in družbenih oblik reševanja stanovanjskih vprašanj.
- Večja podpora ob bolezni otrok in med počitnicami. Stari starši pogosto prevzemajo vlogo primarnih skrbnikov v obdobjih, ko otroci zbolijo ali ko so vrtci in šole zaprti med počitnicami. Vendar ta odgovornost ni vedno združljiva z njihovim delovnim statusom ali fizičnimi zmožnostmi. Uvedba plačane odsotnosti za stare starše, ki prevzamejo skrb za bolnega vnuka, večja dostopnost izrednih varstvenih storitev in javnega financiranja pomoči na domu in razširitev organiziranih počitniških programov, ki bi zmanjšali potrebo po neformalnem varstvu bi razbremenili tako starše kot stare starše.
- Prenova modela upokojevanja in starostnih pravic: dolžina delovne dobe in starostna meja za upokojitve pogosto ne upoštevata dejanskega prispevka starih staršev k družbenemu blagostanju. Možne rešitve so alternativni modeli upokojevanja (možnost predčasne upokojitve za stare starše, ki prevzemajo pomembno varstveno vlogo), uvedba sistema "točkovnega upokojevanja", pri čemer bi bilo starostarševsko delo upoštevano kot oblika prispevka k pokojninskemu sistemu, in bolj prilagodljive oblike prehodnega upokojevanja, ki omogočajo postopno zmanjševanje delovnih obveznosti.

Članek predstavlja prvo aplikacijo Morganovega koncepta družbenih praks (Morgan 2011) na starostarševanje v kontekstu kulturnih specifik Slovenije. Odkriva konstrukcijo vloge starih staršev znotraj poznomodernih imperativov, ki bi jo veljalo nadgraditi z nadaljnjimi raziskavami. Zaradi omejitev raziskave ne gre posplošiti na celotno populacijo starih staršev v Sloveniji – vzorec je relativno majhen, upoštevati pa je potrebno tudi dejstvo, da so stari starši podajali tudi družbeno zaželenе odgovore, predvsem pri temah o medsebojnih odnosih in vzgojnih prijemih. Vsekakor moja analiza lahko predstavlja podlago za nadaljnje raziskave s področja starostarševanja, predvsem v kontekstu slovenske specifične modificiranih razširjenih družin.

LITERATURA

- Agree, Emily, Beverly Bissett, in Michael S. Rendall. 2003. "Simultaneous care for parents and care for children among mid-life British women." *Population Trends* 112: 27–34.
- Albertini, Marco, Martin Kohli, in Claudia Vogel. 2007. "Intergenerational transfers of time and money in European families: Common patterns — different regimes?" *Journal of European Social Policy* 17 (4): 319–34.
- Attias-Donfut, Claudine, Jim Ogg, in Francois-Charles Wolff. 2005. "European patterns of intergenerational financial and time transfers." *European Journal of Ageing* 2 (3): 161–73.
- Baranowski, Marc D. 1982. "Grandparent-adolescent relations: Beyond the nuclear family." *Adolescence* 17: 575–84.
- Bengtson, Vern, Caroline J. Rosenthal, in Linda M. Burton. 1996. "Paradoxes of families and aging." V: *Handbook of aging and the social sciences*, Robert Binstock in Linda George (eds.), 254–82. San Diego: Academic Press.
- Bonvalet, Catherine in Jim Ogg. 2007. *Measuring Family Support in Europe*. London: Southern University Press.
- Brannen, Julia, in Ann Nielsen. 2006. "From Fatherhood to Fathering: Transmission and Change among British Fathers in Four-Generation Families." *Sociology* 40 (2): 335–52.
- Brown, Laura H. 2003. "Research and evaluation intergenerational influences on perceptions of current relationships with grandparents." *Journal of Intergenerational Relationships* 1: 95–112.
- Carstensen, Laura L. 1992. "Social and emotional patterns in adulthood: Support for socioemotional selectivity theory." *Psychology and Aging* 7 (3): 331–38.
- Chambers, Deborah. 2012. *A Sociology of Family Life: Change and Diversity in Intimate Relations*. Cambridge: Polity Press.
- Cherlin, Andrew J., in Frank F. Furstenberg. 1986. *The new American grandparent: A place in the family, a life apart*. New York: Basic Books.
- Craig, Lyn. 2007. *Contemporary Motherhood: The Impact of Children on Adult Time*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Cugmas, Zlatka. 2020. *Večkratna navezanost*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Dempsey, Ken. 1997. *Inequalities in Marriage: Australia and Beyond*. Melbourne: Oxford University Press.
- Dunifon, Rachel, in Ajay Bajracharya. 2012. "The Role of Grandparents in the Lives of Youth." *Journal of Family Issues* 33 (9): 1168–94.
- Dykstra, Pearl A., in Aafke Komter. 2006. *Structural characteristics of Dutch kin networks*. Amsterdam: Dutch University Press.
- Dykstra, Pearl A. 2010. *Intergenerational Family Relationships in Aging Societies*. Geneva: United Nations.
- Gerdina, Otto. 2022. *Reprezentacije starosti v slovenskih dnevnikih časopisih*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti*. Ljubljana: Založba/* cf.
- Geurts, Teun, Anne Rig Poortman, Theo van Tilburg, in Pearl A. Dykstra. 2009. "Contact Between Grandchildren and Their Grandparents in Early Adulthood." *Journal of Family Issues* 30 (12): 1698–713.
- Hansen, Kai Victor. 2005. *Not-so-nuclear Families: Class, Gender and Networks of Care*. New Jersey: Rutgers University Press.

- Harper, Samantha. 2005. "Grandparenthood." *The Cambridge handbook of age*, Malcolm L. Johnson (ed.), 442–28. San Diego: Academic Press.
- Hlebec, Valentina, Maša Filipovič Hrast, Sonja Kump, Sabina Jelenc Krašovec, Majda Pahor, in Barbara Domanjko. 2012. *Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Hochschild, Arlie. 2001. *The Second Shift*. New York: Viking.
- Hoff, Andreas, in Clemens Tesch-Romer. 2007. "Family relations and aging: substantial changes since the middle of the last century?" V: *New Dynamics in Old Age*, Hans Werner Wahl, Clemens Tesch-Romer, in Andreas Hoff (eds.), 65–84. Baywood Publishing Co.
- Hojnik Zupanc, Ida. 1994. *Institucionalno bivanje starih ljudi*. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije.
- Humer, Živa. 2009. *Etika skrbi, spol in družina: procesi relokacije skrbi med zasebno in javno sfero*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Hvalič Touzery, Simona. 2009. *Družinska oskrba bolnih starih družinskih članov: Starejši ljudje v družbi sprememb*. Maribor: Aristej.
- Jagodic, Ana. 2024. *Večgeneracijsko skrbstveno delo srednje generacije*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Kvale, Steinar. 1996. *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage.
- Marvasti, Amir B. 2004. *Qualitative research in sociology*. London: Sage.
- May, Vanessa. 2008. "On being a 'good' mother: the moral presentation of self in written life stories." *Sociology* 42 (3): 470–86.
- Mills, Terry. L. 1999. "When grandchildren grow up: Role transition and family solidarity among baby boomer grandchildren and their grandparents." *Journal of Aging Studies* 13 (2): 219–39.
- Morgan, David. 2011. "Locating 'Family Practices'." *Sociological Research Online* 16 (4): 174–82.
- Narat, Tamara in Urban Boljka. 2017. *Generaciji navidezne svobode: otroci in starši v sodobni družbi*. Ljubljana: Sophia.
- Neuman, Laurence W. 2014. *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. Harlow: Pearson Education.
- Rener, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab, in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Založba Annales.
- Rener, Tanja; Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik, in Alenka Švab. 2011. *Novo očetovstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Ribbens McCarthy, Jane, Rosalind Edwards, in Val Gillies. 2000. "Moral tales of the child and the adult: narratives of contemporary family lives under changing circumstances." *Sociology* 43 (4): 785–803.
- Rose, Nicholas. 1999. *Governing the Soul: The Shaping of the Privat Self*. London: Routledge.
- Rosenthal, Carolyn J., Anne Martin-Matthews, in Stephen Matthews. 1996. "Caught in the middle? Occupancy in multiple roles and help to parents in a national probability sample of Canadian adults." *Journal of Gerontology: Social Sciences* 51B (6): 274–83.
- Saraceno, Chiara. 2010. "Social inequalities in facing old-age dependency: a bi-generational perspective." *Journal of European Social Policy* 20 (1): 32–44.
- Smart, Carol, in Bren Neale. 1999. *Family Fragments?* Cambridge: Polity Press.

- Smith, Peter K., in Linda M. Drew. 2004. "Grandparenting and extended support networks." V: *Handbook of parenting: Theory and research for practice*, Hoghughi Masud in Nicholas Long (eds.), 146–61. London, thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Ule, Mirjana, Tanja Rener, Metka Mencin Čeplak, in Blanka Tivadar. 2000. *Socialna ranljivost mladih*. Šentilj: Aristej.
- Ule, Mirjana in, Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Van Dyk, Silke, Stephan Lessenich, Tina Denninger, in Anna Richter. 2013. "The Many Meanings of "Active Ageing". Confronting Public Discourse with Older People's Stories." *OpenEdition Journals*, 44 (1): 97–115.
- Vuori, Jaana. 2001. *Mothers, Fathers and Professionals: Gender, Repetition and Variety in Expert Texts*. Tampere: Tampere University Press.

THE WORLD OF GRANDPARENTS: SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF GRANDPARENTING IN SLOVENIA

Abstract. *Grandparents provide fundamental support for the nuclear family, adding substantially to its day-to-day functioning and intergenerational stability through their presence and assistance. The article presents the findings of qualitative analysis based on semi-structured, in-depth interviews with 25 grandparents, thus becoming the first study of grandparenting within the framework of social practices in the cultural context of Slovenia. The construction of the grandparent role as part of postmodern imperatives such as child-centeredness, active ageing, new fatherhood, and reflexive individualism is explored, while the shortcomings of relevant public policies are also highlighted. International research findings are corroborated by the findings, affirming that grandparents are not a homogeneous group and that grandparenting practices instead range from traditional to late-modern patterns.*

Keywords: *grandparents, late modernity, gender division of labour, intergenerational cooperation, modified families.*

